

УДК [371.68:004]:005.412(100)(045)

Катерина Біницька,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії (м. Хмельницький)

ДОСВІД РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Стаття присвячена проблемам розвитку медіаосвіти в зарубіжних країнах. На основі аналізу теоретичної літератури визначено терміни «медіа» та «медіаосвіта». В статті зосереджено увагу на розвитку медіаосвіти як специфічного напрямку педагогічної науки в провідних країнах світу (Великобританія, Канада, США, Польща) та на етапах розвитку й ключових поняттях медіаосвіти. Відображено розвиток медіаосвіти в Україні та в Росії.

Ключові слова: *медіа, медіаосвіта, освіта, розвиток, зарубіжні країни.*

Статья посвящена проблемам развития медиаобразования в зарубежных странах. На основе анализа теоретической литературы определены термины «медиа» и «медиаобразование». В статье сосредоточено внимание на развитии медиаобразования как специфического направления педагогической науки в ведущих странах мира (Великобритания, Канада, США, Польша) и на этапах развития и ключевых понятиях медиаобразования. Отображено развитие медиаобразования в Украине и в России.

Ключевые слова: *медиа, медиаобразование, образование, развитие, зарубежные страны.*

The article deals with the problems of development of mediaeducation abroad. On the basis of the analysis of theoretical literature the terms «media» and «mediaeducation» have been defined. The attention in the article is concentrated on the development of mediaeducation as specific direction of pedagogical science in the leading countries of the world (Great Britain, Canada, USA, Poland). The heed is paid to the stages of development and the key concepts of mediaeducation. Development of mediaeducation in Ukraine and Russia is shown.

Key words: *media, mediaeducation, education, development, foreign countries.*

Прогрес та розвиток інформаційних технологій та їх активне використання в повсякденному житті кожної людини спричинив зміну ролі медіа в комунікації. Виникла ситуація, в якій медіа стали «повноправними учасниками» процесу комунікації. Людина – продукт суспільства, його перспективи визначаються провідною сферою громадського буття. Коли Е. Фромм створював узагальнену модель людини ХХ ст. як людини-споживача, він починав від характеристики провідної галузі громадського життя до другої половини ХХ ст. Такою галуззю був індустріальний розвиток, і суспільство цієї епохи було індустріальним суспільством. Епоха технотронної цивілізації знайшла своє філософське обґрунтування в прогресивних виступах багатьох філософів кінця ХХ ст. З невеликими доповненнями це визначення сучасної епохи можна вважати доведеним науковим фактом і початковим пунктом для теоретичного пророцтва типу людини ХХІ ст. [16].

Дослідженнями у сфері медіаосвіти займаються як вітчизняні дослідники, так і зарубіжні вчені. Серед зарубіжних вчених можна виділити Л. Зазнобіна, Ю. Усова, О. Федорова, О. Шарикова та ін. Дослідження в цьому напрямі проводяться вітчизняними дослідниками, зокрема В. Івановим, Л. Найдьоновою, Г. Онкович, Б. Потятинником та ін.

Сучасний світ важко представити без медіа-засобів масової комунікації (традиційно сюди прийнято включати друк, пресу, телебачення, кінематограф, радіо, звукозапис і систему Інтернет). Особливу значущість в житті людства медіа набула за останні 40–50 років. Медіа сьогодні – одна з найважливіших сфер в житті людей усієї планети. Американські соціологи підраховали, що в середньому американець, що прожив до 75 років, має в розпорядженні приблизно 50 років активної, позбавленої сну діяльності. І 9 років з них він витрачає на те, щоб дивитися телевізор. Тільки в середині 90-х років ХХ ст. американські споживачі витратили 56 мільярдів доларів на різного роду медіапродукцію. З них – \$5,4 мільярда на квитки в кіно, \$23 мільярди – на кабельне телебачення, \$12 мільярдів – на музичні та відео диски. На рубежі ХХІ ст. в 99 % американських сімей, у яких є діти і підлітки до 18 років, був хоч би один телевізор, 74 % сімей користувалися кабельним або супутниковим телебаченням, 69 % – користуються персональними комп'ютерами (з них 45 % підключені до Інтернету). В середньому американський школяр витрачає більше шести годин в день на спілкування з медіа (42 % цього часу йде на перегляд телепередач і фільмів і лише 12 % – на читання друкарських текстів). У інших країнах ці цифри, можливо, не такі вражаючі, проте на початку ХНІ ст. без медіа немислимий соціокультурний розвиток будь-якої нації практично в усіх областях, включаючи, зрозуміло, освіту [15].

Уроки з медіаграмотності, які вже кілька десятиліть стали частиною шкільної програми в США, Великій Британії, Німеччині, Австралії, країнах Північної Європи, спрямовані на потребу в умінні працювати з

інформацією [10, с. 5–6].

Теорія і дослідження медіа (засобів спілкування між людьми) – Media Studies – одна з наймолодших і модних галузей соціальних і гуманітарних наук у світовому масштабі. Провідні вчені пишуть про медіакультуру як самостійну сферу, інші дотримуються думки, що це загальна характеристика культури ХХ–ХХІ ст. [12, с. 4]. Тому актуальність вищезгаданої проблематики і зумовила вибір теми нашого дослідження.

В документах ЮНЕСКО вказується, що медіаосвіта – це навчання теорії та практичним умінням для опанування сучасними мас-медіа, які розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань [11].

Сучасні зарубіжні та вітчизняні дослідники визначають медіаосвіту як:

– частину основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та інструмент підтримки демократії. При цьому медіаосвіту вони рекомендують усім державам запровадити в свої національні навчальні плани, в систему додаткової, неформальної та «пожиттєвої» освіти [10, с. 6];

– як процес формування і поширення вміння свідомого і критичного користування медіа ресурсами суспільства у всіх соціальних та вікових групах;

– як напрям в педагогіці, що вивчає «закономірності масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео і так далі). Основні завдання медіаосвіти: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчити людину розуміти її, усвідомлювати наслідки її дії на психіку, опанувати способи спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів» [8, с. 555];

– як процес розвитку особистості з допомогою засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу і оцінки медіатекстів, навчання різним формам самовираження за допомогою медіатехніки [9, с. 20];

– медіаосвіта пов'язана одночасно з пізнанням того, як створюються і поширюються медіатексти, так і з розвитком аналітичних здібностей для інтерпретації і оцінки їх змісту (тоді як вивчення медіа (media studies) зазвичай зв'язується з практичною роботою зі створення медіатекстів). Як медіаосвіта (media education), так і вивчення медіа (media studies) спрямовані на досягнення цілей медіаписьменності [2, р. 9494];

– медіаосвіта (media education) пов'язана з усіма видами медіа (друкарськими і графічними, звуковими, екранними і так далі) і різними технологіями; воно дає можливість людям зрозуміти, як масова комунікація використовується в їх соціумах, опанувати здібності

використання медіа в комунікації з іншими людьми [14, с. 22];

– це вивчення медіа, одночасно пов'язана з пізнанням того, як створюються і розповсюджуються медіа-тексти, а також з розвитком аналітичних здібностей для інтерпретації та оцінки їх змісту. Вивчення медіа (media studies) пов'язується з практичною роботою зі створення медіатекстів [11, с. 6–7].

Зазначимо, що, починаючи з 60-х рр. ХХ ст., в провідних країнах світу (Великобританія, Канада, Австралія, Франція, США та ін.) в педагогічній науці сформувався специфічний напрям «медіаосвіта», покликаний допомогти школярам і студентам краще адаптуватися у світі медіакультури, освоїти мову засобів масової інформації, уміти аналізувати медіатексти і так далі. Так, в канадській провінції Онтаріо з 1987 р. медіаосвіта стала обов'язковим компонентом навчання в середніх школах з 7 по 12 клас. Дещо пізніше медіаосвіта була впроваджена в шкільне навчання усіх провінцій Канади. Медіаосвіта інтегрована в уроки рідної мови в сучасних школах Великобританії, де, приміром, 25000 старшокласників і 8000 студентів університетів вибрали курс медіа для складання підсумкових іспитів. Інтенсивному розвитку медіаосвіти в багатьох країнах сприяла експансія американських засобів масової комунікації: багато європейських медіапедагогів намагалися і намагаються розвивати так зване «критичне мислення» учнів, щоб допомогти їм протистояти дії заокеанської масової культури [15].

Російський вчений А. Федоров визначає такі головні етапи розвитку медіаосвіти у світі: становлення медіаосвіти (у першій половині ХХ ст.); етап домінування кіноосвіти і аудіовізуальної письменності (у 60–70-х рр. ХХ ст.); етап медіаутворення на матеріалі усіх видів медіа (з 80-х рр. ХХ ст.) [15].

У країнах Європи, зокрема, у Сполученому Королівстві існує давня традиція навчання в області медіаосвіти, яка йде корінням в 30-ті роки ХХ ст. – час утворення Британського інституту кіно. Як і в інших країнах, спочатку центром вивчення тут було кіномистецтво і преса, але поступово сталося розширення спектру. Медіаосвіта стала опиратися на матеріали телебачення, Інтернету та ін. На першому етапі рух розвивався згідно зі схемою, спрямованою на протистояння шкідливому впливу медіа. Як такий, термін медіаосвіта не вживався. Починаючи з 60-х рр., медіакультура стала вивчатися в більшості британських університетів, але лише через 40 років була введена в національний навчальний план.

Медіапедагог Л. Мастерман у своїх дослідженнях вивчав розвиток медіаосвіти у Великобританії. На його думку, у 30-х рр. медіакультура була «навчанням проти медіа і протистояла його суті, розвиваючись, в основному, згідно «прищепної парагдигми». Наступним кроком було входження в школу нового покоління учителів 60-х рр., які безпосередньо були знайомі з національною культурою. Саме вони разом з учнями відповідали на питання: «Для чого необхідно вивчати медіа?».

Медіаосвіта в Великій Британії була спрямована, головним чином, на вивчення медіа як «популярної культури». У 70-х рр. медіапедагоги також в деяких випадках спиралися на французькі теорії, орієнтовані на семіотичне трактування медіатекстів як знакових систем. Період 80–90 рр. – час розвитку науково-методичних досліджень в країні. У 90-х рр. були обгрунтовані ключові поняття медіаосвіти в роботах К. Безелгет, Е. Харта і Дж. Баукера – «агентство медіа», «аудиторія медіа», «технологія медіа», «мови медіа», «категорія медіа», «репрезентація медіа» [7, с. 25–26].

Британський дослідник медіаосвіти Л. Мастерман виділив чотири найважливіші сфери медіаосвіти: авторство, власність і контроль в медійній галузі; способи досягти ефекту впливу медіатексту (способи кодувати інформацію); репрезентація навколишнього середовища через медіа; медійна аудиторія. За Л. Мастерманом, ефективність медіаосвіти можна оцінити за двома основними критеріями: здатністю учнів застосовувати своє критичне мислення у нових ситуаціях і кількістю зобов'язань і мотивацій, висловлених ними щодо медіа. Медіаосвіта сприяє зміні відносин між учнем і вчителем, створює підґрунтя для роздумів і діалогів. Тобто процес медіаосвіти – це швидше діалог, ніж дискусія. Отже, медіаосвіта розвиває відкритіших і демократичніших педагогів, вона спрямована переважно на групове навчання [10, с. 14].

Розвиток медіа освіти в Республіці Польща відбувається активними темпами. Проблеми медіаосвіти знаходять відображення в наукових працях таких вчених, як А. Анджеєвської, Й. Беднарека, Б. Семенецького, В. Струковського та ін. Зазначимо, що у польській освітній літературі вперше поняття медіапедагогіки ввів на початку 80-х рр. ХХ ст. Л. Бандура. Науковець визначив, що медіа педагогіка є науковою субдисципліною, предметом дослідження якої є використання в навчальному процесі мас-медіа та технічних ресурсів. Згаданий дослідник звертав увагу, що медіа педагогіка, будучи суспільною наукою, має зв'язки з теорією комунікації [3, с. 26–27].

У другій половині 90-х рр. ХХ ст. у вищих навчальних закладах Польщі створено кафедри медіа та інформаційних технологій, проводяться конференції з питань медіапедагогіки для дітей, молоді, дорослих і людей з фізичними вадами [5, с. 130].

- До предмета дослідження медіапедагогіки польські науковці відносять:
- багатоаспектний аналіз властивостей і можливостей різних видів медіа;
  - визначення їх освітніх функцій;
  - вивчення і пояснення механізмів навчання через медіа;
  - дослідження дієвості і способу впливу медіа на емоції, світобачення, а також моральних цінностей дітей і молоді;
  - моделювання медійних повідомлень з навчальними і виховними цілями;
-

- розробка методики використання медіа в процесі навчання, виховання, самоосвіти, навчання на відстані, а також паралельного навчання [1].

Динамічний розвиток нових медіа веде до дискусії над проблемою розширення педагогічного простору. В 1997 р. В. Стриковський сформував мету медіапедагогіки, яка полягала в пошуці певних основних, спільних, підтверджених емпіричних механізмів одержання і впливу медіа на освіту. Також автор визначив напрями та цілі діяльності медіа педагогіки:

- медіа в суспільній комунікації, проблеми суспільної природи медіа, вплив комунікації на суспільство, медійні інституції і механізми, що вирішують про їх програму, концепції медійних суспільств і їх вплив на освітні системи, система освіти і медіа;

- медійна освіта, що займається навчально-виховним процесом в усіх формах навчання, навчання протягом життя і самоосвіти, методикою медійного і інформатичного навчання, технологією навчання;

- інформаційні технології, які вивчають питання, пов'язані зі знанням з технологічної сторони медіа і їх обслуговування, для того щоб використовувати їх в повсякденному житті;

- використання комп'ютера в педагогіці [4, с. 18].

Зазначимо, що порівняльний аналіз дав можливість зробити висновок, що розвиток медіаосвіти в Росії й Україні протягом багатьох десятиліть радянського періоду практично співпадав. Медіаосвітні заняття мали факультативний характер і залежали від ентузіазму конкретних педагогів. У теорії і методиці домінували естетичний і практичний підходи.

На початку 90-х рр. у Росії стали поширюватися ідеї провідних західних медіапедагогів. Знайомство із західними медіаосвітніми концепціями відбулося на міжнародних конференціях. У 2000-х рр. в Росії різко збільшилася кількість публікацій на медіаосвітню тему. З 1992 р. по 2014 р. науково-дослідні проекти російських учених з медіаосвітньої тематики неодноразово отримували грантову підтримку Міністерства освіти і науки Російської Федерації, Російського гуманітарного наукового фонду, Російського фонду фундаментальних досліджень та ін. Навчальну дисципліну «медіаосвіта» викладають у різних вищих навчальних закладах.

Проте справедливо відзначаються і негативні тенденції розвитку медіаосвітнього процесу в Росії: накопичений досвід і результати досліджень залишаються недостатньо відомими і використовуються в неповну силу, внаслідок того, що медіаосвіта все ще не просунулася від стадії експерименту до стадії широкого практичного застосування.

У 90-х роках ХХ ст. в «Українському педагогічному словнику» було розширено визначення поняття «медіаосвіта». Основними завданнями медіаосвіти є: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчити людину

розуміти її, усвідомлювати наслідки її дії на психіку, опанувати способи спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів» [6].

Перша половина 90-х рр. ХХ ст. не була для українських медіапедагогів продуктивною: очевидно, політичні і економічні проблеми не давали можливості сконцентруватися на «другорядних» напрямках педагогіки. Хоча окремі примітні акції (конференції, фестивалі) проводилися, наприклад, Національною асоціацією діячів кіноутворення України.

Новою сторінкою в розвитку української медіаосвіти почався 1999 р., коли у Львівському національному університеті був створений Інститут екології масової інформації під керівництвом Б. Потятиника, який налагодив співпрацю з американськими медіаосвітніми асоціаціями й узяв курс на розробку нових підходів в галузі медіапедагогіки.

Асоціація медіапедагогіки України заснувала свій власний науковий журнал (не лише у електронній, але і друкованій версії), в якому опубліковуються статті з проблем медіаосвіти і медіакомпетентності, а також відкрили нову спеціальність у вищих навчальних закладах « з медіа педагогіки» з наданням кваліфікації «медіапедагог». Українські медіапедагоги визнають, що все більше уваги звертається до проблем медіапедагогіки (м. Київ і м. Львів), що дозволяє оптимістично дивитися в майбутнє [13].

Таким чином, медіаосвіта може мати різний зміст і може бути реалізована в різних формах залежно від того, яку з перерахованих цілей ми хочемо досягти і до кого вона адресується. Цей процес має на меті формування медіа компетенцій, а також підготовку свідомого і активного одержувача медійних послуг.

Система освіти сьогодні має бути спрямована на навчання членів суспільства протягом всього життя, використовуючи комплекс різноманітних інноваційних засобів і методів адекватних до сучасної динаміки змін в світі.

Сьогодні проблеми з медіаосвіти вивчаються та обговорюються у багатьох наукових роботах, доповідях на міжнародних і національних конференціях у всьому світі. Хоча конкретні напрями розвитку медіаосвіти залежать від педагогічних традицій тієї або іншої освітньої системи, на нашу думку, має значний інтерес вивчення порівняльного аналізу розвитку проблеми медіаосвіти в Україні, для розширення інноваційного потенціалу системи навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Drogowkaz medialny. Serwis edukacji medialnej [Elektronowy zasób]. – Reżim dostępu : <http://www.krrit.gov.pl/drogowskaz-medialny/>
2. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences / [eds. N. J. Smelser, P. B. Baltes]. – Oxford, 2001. – Vol. 14. – P. 9494.

3. Siemieniecki B. Pedagogika medialna w myśli teoretycznej Wacława Strykowskiego / Bronisław Siemieniecki // MEDIA – EDUKACJA – KULTURA: W stronę edukacji medialnej. – 2012. – № 3. – S. 25–59.
4. Strykowski W. Media w edukacji: Od nowych technik auczania do pedagogiki i edukacji medialnej / W. Strykowski (red.) // Media a edukacja. – Poznań : eMPi 2, 1997. – 18 s.
5. Головченко Г. О. Розвиток медіаосвіти у США / Г. О. Головченко // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць третьої міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 12–14 лист., 2012). – Львів, 2012. – С. 129–132.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
7. Каруна (Донец) И. А. Британский опыт медиаобразования: взгляд из России / И. А. Каруна (Донец) // Медиаобразование сегодня: содержание и менеджмент : материалы междунар. науч.-практ. конф. (в рамках Межнационального медиаобразовательного фестиваля детской киноклассики «Золушка и другие») (21–27 июля 2002 г.). – М., 2002. – С. 25–26.
8. Медиаобразование // Российская педагогическая энциклопедия / гл. ред. В. В. Давыдов. – М. : Большая российская энциклопедия, 1993. – Т. 1 – С. 555.
9. Медиаобразование: История, теория и методика. – Ростов-на-Дону : изд-во ЦВВР, 2001. – 708 с.
10. Медіаосвіта та медіаграмотність : підруч. / ред.-упор. В. Ф. Иванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. – К. : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
11. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / Иванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л., Иванова Т., Мірошніченко Ю. – [2-ге вид., стер.]. – К. : АУП, ЦВП, 2012. – 58 с.
12. Современное состояние медиаобразования в России в контексте мировых тенденций / отв. ред. К. Э. Разлогов и А. В. Федоров. – М. : Российский институт культурологии, 2012. – 256 с.
13. Федоров А. В. Медиаобразование: вчера и сегодня [Электронный ресурс] / А. В. Федоров. – М. : изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2009. – 234 с. – Режим доступа : <http://textarchive.ru/c-2575131-pall.html>
14. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. В. Федоров. – Таганрог : изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.
15. Федоров А. Медиаобразование в зарубежных странах [Электронный ресурс] / А. Федоров. – Таганрог : изд-во Кучма, 2003. – 238 с. – Режим доступа : <http://textarchive.ru/c-1849282-pall.html>.
16. Человек и его потребность [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lib.vvsu.ru/books/servis/page0011.asp#hex32>.